

IDENTITETENS ETABLERING OG OPLØSNING I STIG DALAGERS ROMANBIOGRAFI *DET BLÅ LYS*

JOANNA CYMBRYKIEWICZ

Adam Mickiewicz University in Poznań

ABSTRACT. The article features the issue of identity building and disintegration as it appears in Stig Dalager's biographical novel on Marie Curie, *Det blå lys (The Blue Light)* from 2012. It also discusses the problem of the narrator's (and hence the author's) presence in the text, which makes one dwell on the biography's actual role in contemporary literary practice. The article's stance is that biographies, including biographical novels, are typically produced with the contemporary reader and his expectations in mind. That is the reason why they focus on these issues in the protagonist's life that may be of universal interest and not necessarily reflect the depicted person's actual experience. As the novel communicates a postmodern view on human life, it is identity and problems with its establishment and disintegration that seem to be central for the work's expression. In order to illustrate the process of identity building and deconstruction three key aspects in the protagonist's life have been chosen for a closer inspection: the national, the feminine and the professional. The analysis shows that identity, as described in the novel, is a volatile and changeable phenomenon which is constantly transformed and redefined and thus can never be preserved and seen as a monolith. In order to discuss the above mentioned issues some ideas of Hayden White and Zygmunt Bauman have been used.

Marie Skłodowska-Curie hører til de personligheder hvis professionelle og private liv er blevet beskrevet, analyseret og fortolket adskillige gange af en broget flok biografer. Man kan derfor antage, at der ingenting findes i hendes liv der forbliver ufortalt, uforklaret eller hemmeligt. Alligevel dukker der stadig nye bearbejdelser og skildringer af hendes liv op, heriblandt Stig Dalagers (f. 1952) biografiske roman *Det blå lys* fra 2012.

På bogens omslag oplyser forfatteren, at hans værk er ”en roman om Marie Curie”, hvilket er et tydeligt signal til læseren om bogens genrebestemmelse; betegnelsen ”roman” placerer den snarere på den fiktive side af et litterært virke, selv om den omhandler en konkret og real person af historisk betydning. Betegnelsen ”roman” giver også grønt lys for forskydning af tyngdepunktet fra tekstens informative funktion til den æstetiske. Således bliver læseren oplyst om, at værkets mulige formål er andet end en tro og minutøs skildring af Madame Curies livsforløb, arbejde og personlige kvaler. For hvorfor ellers skrive det allerede beskrevne påny? Det er ellers et kendt fænomen, at hver epoke ”kræver” sin fortolkning og foreslår sin læsning af den biograferedes liv¹.

Det er min påstand, at *Det blå lys* hører til den slags biografier (forstået i en bred forstand), der betragter den biograferede person som et påskud til at diskutere problemer, der stadig er aktuelle og betydningsfulde i biografens nu. En markant persons liv og dettes ”knudepunkter” bliver på den måde en problemstilling for det nuværende publikum. I nærværende tekst vil jeg se nærmere på de universelle budskaber, som Stig Dalagers roman formidler i henhold til Marie Skłodowska-Curies liv og gerning. Det er min overbevisning, at begrebet identitet og måden, hvorpå man etablerer identitet, fejler at gøre det eller mister den, er romanens overordnede problemstilling. Det betyder dog ikke, at bogen ikke giver et billede af individet Marie Skłodowska-Curie. Tværtimod er værket en detaljeret og troværdig behandling af den kvindelige forskers hele livsforløb, samt hendes familiebaggrund, professionelle miljø og samfundsmæssige tilhørsforhold. Dalager har uden tvivl researched grundigt på sit objekt, hvilket han redegør for i bogens forord. Det individuelle skygger dog ikke for det universelle i romanen, men rækker videre og muligvis stiller spørgsmål til biografigenrens genstand. Det er i øvrigt flere biografiers implicitte opgave: at kunne fortælle universalt ved at fortælle individuelt. I det følgende tager jeg Zygmunt Baumans overvejelser om identitet som et udgangspunkt til videre at drøfte Madame Curies gøren og laden, som skildret af Stig Dalager. Leon Edels koncept af ”den private mytologi” bliver også i et vist omfang nævnt og bearbejdet her. Jeg vil også pege på Hayden Whites ideer om historiens fabularisering (*emplotment*) som en vigtig inspirationskilde for nærværende artikel. Det er primært teksten *Historical Text as Literary Artifact* (1978), som har haft den største betydning for artiklens tilblivelse.

¹ Som eksempel herpå kan historien af den adelige Marie Grubbe fra 1600-tallet nævnes. Hun hører nemlig til de mennesker, hvis liv er blevet taget under lup, rekonstrueret, bedømt og fortolket af flere forfattere (bl.a. Ludvig Holberg, Steen Steensen Blicher, Jens Peter Jacobsen, Marianne Preisler og Lone Hørslev).

Før jeg kortlægger den førnævnte identitetproblematiks mange dimensioner i romanen, vil jeg skitsere et billede af den danske litteratur i 2000'erne og begyndelsen af 2010'erne med særlig henblik på biografigenren, samt kort redegøre for Stig Dalagers biografi-orienterede forfatterskab.

1. STIG DALAGERS PROSA I EPOKENS KONTEKST

Efter 1990'erne, "de evindelige gåseøjnes tid" (Handesten 2010:13), hvor minimalismen herskede nærmest enerådende i den første halvdel af årtiet og rå realisme gjorde sig gældende i den anden, oplevede man en slags tilbagevenden til traditionerne i 00'ernes danske litteratur. Den biografiske genre dukkede op igen, og dens renæssance kan spores tilbage til 1980'erne, biografiens gyldne tid. Lars Handesten, som gør status over årtiet i sin artikel *00'ernes danske prosa*, skelner mellem tre hovedretninger: "en realistisk prosa (...) med hang til det familiære", krimier og spændingsromaner, samt det biografiske (2010:7). Selv om kritikeren hovedsageligt fokuserer på opblomstringen af selvbiografier (som tilsyneladende dukkede op i forbindelse med "hovedstols-diskussionen", påbegyndt af Per Højholt), kan man udvide tendensen til "almindelige" biografier. Bortset fra Stig Dalagers roman om H.C. Andersen *Rejse i blåt* (2004), blev der nemlig også udgivet andre biografiske værker i dette årti, såsom Joakim Garffs Søren Kierkegaard biografi (2000) og Jens Andersens H.C. Andersen biografi (2003)². I 00'erne kunne man også iagttage en blanding af fiktion (iscenesættelse) og selvbiografisme i form af den såkaldte *performativ biografisme*. I et forsøg på at slette grænsen mellem det fiktive og det reelle indgik nogle forfattere en forvirrende leg med publikum ved at iscenesætte deres eget liv og udtrykke det i form af en (fiktionaliseret) selvbiografi. Det gjorde bl.a. Claus Beck-Nielsen og Jørgen Leth (Fibiger & Lütken 2013:510-511). En sammenblanding af det biografiske og det selvbiografiske er i øvrigt et kendt koncept, som tillader at accentuere det skrivende subjekts fremtrædende position i den kunstneriske skabelsesproces. Biografigenren forbliver på den danske litterære scene også i 2010'erne, når bl.a. en af de mest betydningsfulde danske forfattere, Stig Dalager, udgiver sine biografiske værker.

Stig Dalager er forfatter, samfundsdebattør og litteraturforsker, som hidtil har skrevet over 50 værker, både lyrik, prosa, dramatik, essayistik og litteraturvidenskabelige bøger. Hans biografiske skildringer omfatter tre biografiske romaner: Den ovennævnte *Rejse i blåt* fra 2004, *Det blå lys* fra 2012 og *Øjeblikkets evighed* fra 2013 (om Søren Aabye Kierkegaard). Hans værker erklæres at "kombinere det faktuelle og det fiktive"

² De to biografier baserer primært på det faktuelle og hører snarere til faglitteratur end til biografiske romaner.

(<http://www.forfatterweb.dk/oversigt/dalager-stig>, adgang d. 28.03.2014), og det gælder også for hans biografiske romaner. På baggrund af de tre værker kan man bemærke, at Dalager opbygger sine biografiske romaner på en lignende fortælle-mæssig måde. Fortælleren er nemlig altid meget tæt på hovedpersonen (den biograferede), har indsigt i hans/hendes tanker og udviser en tilsyneladende begrænset adgang til hans/hendes fremtid og skæbne, fordi der fortælles ud fra protagonistens perspektiv (selv om der er nogle undtagelser fra dette princip i form af en subtilt kommenterende fortællerstemme). Kompositionsmæssigt har romanerne også meget tilfælles, fordi forløbet i to af dem begynder på de biograferedes dødsleje (*Rejse i blå*, *Det blå lys*), mens *Øjeblikkets evighed* tager afsæt i Kierkegaards sygdom og ophold på et sygehus. Sådan et greb bevirker, at hele forløbet baserer på en strøm af protagonistens erindringer og tillader en større narrativ frihed i skildringen af hans/hendes indre. Det er nemlig ”et indre portræt”, som biografen forsøger at male i sine biografiske romaner, men portrættet kan siges at være dynamisk, fordi man følger hovedpersonens udvikling, er vidne til hans/hendes dannelsesproces og hele værket igennem er bevidst om den røde tråds tilstedeværelse i den biograferedes liv og skæbne. I *Det blå lys* står identitetsemnet i centrum og kan siges at udgøre en overordnet fortolkningsramme for forståelsen af fænomenet Marie Sklodowska-Curie.

2. IDENTITETENS PROBLEMSTILLINGER

Ifølge filosofen og teoretikeren, der har beskæftiget sig med postmodernisme, Zygmunt Bauman, er ”identitet som sådan en moderne opfindelse”, som man tænker på, ”når man ikke er sikker på, hvor man hører hjemme”³. Filosofen drøfter identitetens problemstillinger i henhold til modernitet og postmodernitet og lægger mærke til, at ”det moderne problem er at konstruere identitet og bevare den som solid og stabil”⁴ (Bauman 1996:18-19). Dernæst bemærker Bauman, at identitet aldrig ”er blevet et problem”, for ”det har været et problem fra dens fødsel – *det var født som et problem* (dvs. som noget, man skal gøre noget ved, som en opgave)”⁵ (1996:19). Identitetsproblemstillingen i *Det blå lys* kan nemlig betragtes som moderne, når man anvender Baumans koncept og terminologi som en adgangsmetode til

³ ”Identity as such is a modern invention. (...) One thinks of identity whenever one is not sure of where one belongs (...)”. Dette og efterfølgende citater i oversættelse af artiklens forfatter.

⁴ “(...)the modern ”problem of identity” was how to construct an identity and keep it solid and stable (...)”.

⁵ “(...) at no time did identity ’become’ a problem; it was a ’problem’ from its birth – *was born as a problem* (that is, as something one needs to do something about – as a task) (...)”.

værket og dermed danne dets fortolkningsramme. Madame Curies liv skildres i bogen som en ustandselig stræben efter identitetens opretholdelse og bevaring; denne stræben foregår på tre planer: *det nationale*, *det kvindespecifikke* og *det professionelle*. De tre hovedplaner, som sammenblandes og supplerer hinanden, danner tilsammen en temmelig omfattende skildring af den kvindelige forsker, der betragtes af læseren i perspektivet af nuets problemer. Det betyder naturligvis ikke, at protagonistens historicitet (placeringen i et konkret geografisk og samfundsmæssigt miljø og i historiske omstændigheder) er forsømt i romanen. Tværtimod synes bogen historisk troværdig, og dens skildring af personer og begivenhederne udtømmende og pålidelig. Men *biografens historicitet* er også til stede i romanens fortællerstemme og perspektiv. Hvis man betragter en persons livsforløb som en række historiske begivenheder, er det indlysende, at "de fleste sekvenser af historiske begivenheder lader sig fabulere på en række forskellige måder, hvilket tillader deres forskellige fortolkninger og udstyrer dem med forskellige meninger"⁶ (White 1978:85). Efter min mening skyldes belysningen af de tre ovennævnte aspekter af identitet biografens diskrete tilstedeværelse, styring og fabularisering. Ud fra nuets forståelse og horisont gennemfører Stig Dalager sin egen fortolkning af begivenhederne i Marie Sklodowska-Curies levned, der skal tjene som et eksempel på stadig aktuelle problemer. Leon Edel, en af de mest betydningsfulde amerikanske biografiforskere (som for det meste var optaget af Henry James' biografi) formulerede i værket *Writing Lives* (1959) fire biografiske principper, som en biograf bør tage i anvendelse. Det tredje princip gælder nødvendigheden af at finde en nøgle til hovedpersonens private mytologi (ifølge Buchholtz 2011:31), der kan forstås som et overordnede sæt af retningslinjer, mønstre og forestillinger, som individet styres af. I postmodernismens tid kan man sætte et spørgsmålstejn ved selve muligheden for at opdage sådan en "privat mytologi" i den biograferedes liv, for troen på "sandheden" om et andet individ er for længst blevet svækket og man har jo ikke adgang til genstanden for sin forskning, dvs. fortiden. Men konceptet af "den private mytologi" gælder jo også for biografen som eksponent for samfundet, han færdes i, og kan udvides til det implicite publikum, som han retter sin beretning mod og som formodentligt deler hans forestillingsverden, forventninger og erfaringer. Derfor vil jeg en gang til påpege, at fremhævelsen af de tre planer i identitetsdannelsen efter min overbevisning udspringer af biografens indfaldsvinkel og valg, som ikke nødvendigvis behøver at afspejle den biograferedes faktiske livsprioriteter. Man kunne sådan set citere Hayden White for, at "vores forklaringer af historiske strukturer og processer i større

⁶ "The important point is that most historical sequences can be emplotted in a number of different ways, so as to provide different interpretations of those events and to endow them with different meanings."

grad afhænger af hvad vi beslutter om at udelade end af hvad vi beslutter om at medtage”⁷ (White 1978:90).

3. IDENTITETENS FORSKELLIGE FACETTER I *DET BLÅ LYS*

3.1 DEN NATIONALE IDENTITET

Tilhørsforholdet til en bestemt nation er et af de mest grundlæggende aspekter i forståelsen af ens identitet. Man er som regel i stand til at definere sin nationalitet, der er en uforanderlig og stabil faktor i et menneskes liv. I *Det blå lys* vises det nationale aspekt af hovedpersonens identitet som en problemstilling. Hos Stig Dalager er Marie Sklodowska-Curie en person af en flydende og ustabil national identitet.

I romanens begyndelse synes hovedpersonens nationale tilhørsforhold entydig og ”udelt”. Lille Marie skildres nemlig som polak, der vokser op i en patriotisk familie, hvor man hader den russiske fjende (Polen eksisterer ikke som et selvstændigt land i slutningen af 1800-tallet) og dyrker det polske sprog og kultur:

Hver lørdag aften samles de i spise-stuen for at høre ham [faren] læse op af de landsforviste digtere Mickiewicz, Krasinski og Slowacki; hans stemme er blød og har mange farver og rytmer ligesom deres mors musik, når hun spiller for dem på klaveret og synger Niemcewicz's sange om polske helte fra fortiden. (Dalager 2012:21)

Læseren får også eksplicit at vide, at familiens forfædre har deltaget i novemberoprøret i 1830 og i januaroprøret i 1864, og at de har været straffet for deres patriotisme med eksil i Sibirien. ”I familien Sklodowski tror man på et frit Polen, bøjer ikke nakken og arbejder for friheden” (Dalager 2012:22). Alle familiens børn er ikke i tvivl om deres nationalitet, de taler polsk med hinanden og deltager i hemmelig undervisning i polsk historie.

Maries nationale identitet forbliver også upåvirket i gymnasietiden, da hun er med ”Det Flyvende Universitet” og indsuger nye humanistiske og samfundsmæssige tanker (positivisme, socialisme). Hovedpersonens begejstring for sit land og behovet for at arbejde til dets nytte er stadigvæk hendes eneste plan i livet: ”(...) hun er først og fremmest polak og vil være med til at bygge et nyt Polen op baseret på folkeoplysning, humanistiske idealer og sociale forandringer” (Dalager 2012:79).

Problemet med at skulle vælge mellem Polen og Frankrig som bopæl dukker op på grund af Maries stigende ambitioner om at studere på Sorbonne-universitetet, hvor kvinder har adgang. Selve nødvendigheden af at skulle

⁷ “Our explanations of historical structures and processes are thus determined more by what we leave out of our representations than by what we put in.”

træffe et valg om at studere i et andet land bestemmer naturligvis ikke nationalidentiteten, men fra romanens perspektiv udgør den en slags *point-of-no-return*, som udløser en række fremtidige eksistentielle valg. Det er også tidspunktet, hvor Maries kvindelige (eller blot menneskelige) aspekt kommer til orde: Hun skal nemlig vælge mellem kærlighed til den polske Casimir og sin drøm om at studere videre og beskæftige sig med videnskaben. "Paris eller Warszawa, det er spørgsmålet" (Dalager 2012:116) synes at være det mest grundlæggende tema i forbindelse med Maries fremtidige nationale identitet, for det markerer en sprække i hendes hidtidige tænkning om sig selv som polak. At forlade landet kan betragtes som forræderi, flugt eller mangel på loyalitet, især i den situation, hvor ens hjemland er under besættelse. Endelig tager Marie til Paris for at studere, og i begyndelsen lykkes det hende at forbinde sin identitet som polak (takket være sin søster Bronia og den polske kreds i latinerkvarteret) med den vågnende identitet af en fransktalende student. Tilsyneladende er hovedpersonen bestemt til at vende tilbage til Polen efter sit studium "for at undervise og være med til at kæmpe mod zardømmet og for et frit Polen" (Dalager 2012:161), men er samtidig bevidst om sin "blegnende" polske identitet, for i samtalen med Pierre Curie erklærer hun, at "efter alle de år på kvistværelser i Paris trænger [hun] til at blive polak igen" (Dalager 2012:171, min fremhævelse). Det er nemlig på det tidspunkt, som er et af de mest centrale øjeblikke for romanbiografiens forløb, hvor hun tager sin endelige beslutning om at blive i Frankrig, hvilket også er forbundet med hendes stigende interesse i Pierre:

Hun er i tvivl. Hun vil gerne hjem. Hun vil gerne fortsætte sine studier. Hun har varme følelser for manden over for sig, men af en eller anden grund kan hun ikke nå helt frem til ham (...). Noget holder hende tilbage, men hun ved ikke helt, hvad det er, og hun er næsten træt i sine forsøg for at finde ud af det. (Dalager 2012: 172)

Tvivlen og splittelsen er også til stede, da hun endelig bestemmer sig for at giftes med Pierre og bosætte sig permanent i Paris, fordi "hun midt i det hele føler, at hun svigter sit Polen og sin familie i Warszawa." (Dalager 2012:196). Som konsekvensen heraf begynder det hidtil urokkelige fundament af nationalidentiteten at krakelere for aldrig at blive monolit igen. Her kommer det helt moderne perspektiv til orde, som forudsætter, at der ikke længere findes nogen pålidelige åndelige størrelser, såsom tilhørsforhold til en bestemt nation, men alt er ustabil, utrygt og flimrende. Maries gradvise opgaven af Polen til fordel for Frankrig vokser i takt med hendes families etablering og bosættelse i Paris, samt hendes videnskabelige karrieres fremgang. Men hovedpersonens overbevisning om, at det er muligt at erobre en ny identitet som franskmand, viser sig at være naiv og ubegrundet. Dette gør sig synligt i Maries affære med den gifte kollega, Paul Langevin. Deres forhold er en stor skandale, der omtales bredt i pressen, som i bund og grund er imod "den

fremmede”, fordi hun, efter de franske journalisters mening, ødelægger Langevins franske hjem og skader den franske familie. Skandalen virker som en mislykket lakmusprøve for Maries identitet som franskmand (i samfundets øjne) og tvinger hovedpersonen til at konfrontere sig med omgivelsernes mening på en meget pinlig måde. Til sin store forvirring opdager Madame Curie, at hun bliver genstand for xenofobiske angreb fra de højreorienterede miljøer, omtalt som ”denne kvinde, der ikke tilhører vores race” (Dalager 2012:496), ”en udenlandsk kvinde” (ibid:498), ”den fremmede” (ibid:503). Den chokerede Marie, som på det tidspunkt er blevet tildelt to nobelpriser og har været en stor ære for Frankrig, oplever et ydmygende angreb på sit hjem og familie i Sceaux, hvor en gruppe naboer prøver at intimidere hende:

Høje råb lyder ind imod huset, fra et sted bag et gardinerne genkender hun flere af sine naboer, og nu forstår hun, hvad der råbes:

Ud med den fremmede, ned med ægtemandstyven!

Og lidt efter:

Ned med polakken, ud med jøden! (Dalager 2012:500)

Folks fordomme og antisemitisme tvinger hende til at tage stilling til det allerede lidt støvede dilemma om sit tilhørsforhold; hun skal endda konfrontere sig med det at være jøde, selv om hun ikke er det og aldrig har været antisemitisk. Den stærke følelse af forkastelse af folket, hun har været en del af i længere tid, bidrager til, at hun mister fodfæste og føler sig jaget:

- Det er for meget besvær, og måske varer det lang tid, måske ka' jeg ikke være i Frankrig mere, siger hun.

De hører hjemme i Frankrig! siger Marguerite. (Dalager 2012:504)

Chikanerierne i pressen fortsætter et stykke tid og har også en indflydelse på Det Svenske Akademi, som med Svante Arrhenius' ord fraråder hende at holde nobelpristalen i Stockholm på grund af skandalen i Maries private liv. Men på det tidspunkt er hun på vej til at hævde sin franske identitet påny og genfinde balance. I samtalen med sin søster Bronia, der opfordrer hende til at komme til Warszawa, erklærer hovedpersonen: ”*Jeg er fransk, (...) Det er mine døtre også. Ligesom Pierre. Jeg vil blive her, og jeg vil fortsætte, hvis jeg får tilladelse til det. Hvis ikke, kommer jeg til dig i Warszawa.*” (Dalager 2012:511, min fremhævelse). Men hendes nationale isolation fortsætter og hun betragter rejsen til Stockholm som en lettelse og chance for at befri sig fra ”det Paris, som i en længere periode har vendt hende ryggen og tvunget hende til at isolere sig” (Dalager 2012:525).

Set fra biografiromanens perspektiv er hun ikke en ”fuldstændig” polak; hun føler sig fransk, ligesom hendes børn, men det franske folk afviser hende, hun bliver beskyldt for at være jøde og føler sig først fri i Norden.

Fremmedgørelsen fordyber sig, da hun dernæst tager til USA og hjerteligt bliver ønsket velkommen af amerikanerne, som højt værdsætter hendes bidrag til radiumets opdagelse. I USA føler hun sig dog ikke hjemme, er overvældet af folkets begejstring for hende, og savner hjemmet, som hun på det tidspunkt begrænser til sin lejlighed på den parisiske Bethunkaj. Ud fra romanens perspektiv kan man sige, at den nationale identitet hos Stig Dalagers Marie Skłodowska-Curie er en opgave (som beskrevet af Bauman) og udfordring for hende. Hendes nationale følelse er i konstant forvandling og er dermed en proces, ikke en given tilstand. I romanens slutning besøger hun sit gamle fædreland, men hendes patriotiske følelser har på det tidspunkt en form af sentimentalitet snarere end den tidligere begejstring og glød. Man kan tydeligt se, hvordan den nationale identitetsfølelse udvikler sig fra ”jeg er polak” til ”jeg er fransk”-erklæringer, og til sidst forties selve problemet, som om den eneste nationale identitet etableret af Marie Curie var mangel på et nationalt tilhørsforhold i det hele taget. Således indfinder hovedpersonen sig i sin vaklende og ustabile identitet, hvilket faktisk er et postmodernistisk koncept. Derfor kan man påstå, at *Det blå lys* formidler en moderne, transnational ide om identiteten som ikke nødvendigvis behøver at være et problem, medmindre tilværelsens iboende splittelse, fremmedgørelse og flygtighed accepteres.

3.2 DEN KVINDESPECIFIKKE IDENTITET

I biografiske behandlinger af kendte menneskers gøren og laden kan man ikke komme udenom deres køn, især når den biograferede er en kvinde. Anne Birgitte Richard, som beskæftiger sig med litteraturhistoriske biografier, bl.a. biografier af Tove Ditlevsen, skriver om ”privatiseringen – hvis spejlbillede er universaliseringen” af kvindebiografier (Richard 1999:65). Selv om hendes refleksioner vedrører det kvindespecifikke i biografier skrevet om kvindelige forfattere, er de ligeså aktuelle for kvindebiografier generelt. I sin skildring af Marie Curie som kvinde helliger Stig Dalager meget plads til den private sfære i hendes liv. Ligesom i den nationale identitets tilfælde anlægger biografen en moderne synsvinkel på det kvindespecifikke, hvilket gør det muligt at identificere sig med hovedpersonen for en moderne læser eller, i det mindste, tage stilling til hende. Marie Skłodowska-Curie var i sin tid banebryder for en helt ny livsstil, hvor kvindens familie og karriere kunne komplementere hinanden og være ensbetydende med et vellykket og tilfredsstillende liv. Disse aspekter er blevet betonet og omhandlet i detaljer i *Det blå lys*, og den Dalagerske personbundne fortæller, som har indsigt i kvindeforskerens tanker og følelser, fokuserer i stor grad på de indre konflikter, som for eksempel de fleste arbejdende mødre også oplever i dag. Men det kvindespecifikke i romanen er ikke blot moderskabet; det er også hovedpersonens

fremadskridende meninger om kønnenes ligestilling og lige rettigheder og modige beslutninger om sit eget privatliv.

Det paradoksale er, at kvinden Marie Sklodowska-Curie, som skildret i Stig Dalagers roman, formår at forbinde det helt almindelige med det ekstraordinære. Læseren er ikke i tvivl om, at han/hun har med et levende, lidenskabeligt væsen at gøre; samtidig er romanens hovedperson et individ, der hæver sig op over det almene. Derfor kan man erklære, at hun er et slags forbillede for en moderne kvinde, for hun legemliggør skabelsesprocessen af den selvbevidste kvindelighed.

Man lærer Marie at kende som en helt almindelig ung pige, der oplever sit første bal og betagelse af den ældre Witold Romocki:

Og hun selv er prisgivet den blanding af angst og de bølger af henrykkelse, hun samtidig i disse fantasier mærker i sin egen krop. Hvem er hun, når hun danser rundt med en ung mand, og han ser på hende med det blik, som hun har set mænd kaste på unge kvinder? Bliver hun en helt anden end den, hun kender og forbinder med sig selv? (Dalager 2012:56)

Hun oplever også jalousi over for andre kvinder, som Romocki danser med og finder trøst i, at hun er "den klogeste" (Dalager 2012:57). Men den unge Marie drømmer ikke om en husmoderrolle, som samfundet i slutningen af 1800-tallet begrænser kvinden til. Hun har en stor livsappetit, interesserer sig for positivistiske og humanistiske ideer, samt for videnskaben, som hun stifter bekendtskab med på "Det Flyvende Universitet". På det tidspunkt lærer hun Comtes positivistiske tanker at kende og opdager, til sin undren, at de polske positivister, såsom Orzeszkowa eller Swietochowski, er "længere fremme end Comte, der taler om kvindens naturlige underlegenhed" (Dalager 2012:80). Samtidig ved hun egentlig ikke, hvad hun vil med sit liv, fordi hendes livslyst helt igennem er moderne: Hun vil både have kærlighed (dvs. følge den traditionsbestemte vej) og studere på universitetet (som dengang i Polen var lukket for kvinder). De to drømme brydes i Marie og tvinger hende til at definere sin kvindelighed påny, hvilket er en pioneropgave og kræver selvstændighed og styrke. Hun bestemmer sig for at tage til Paris for at studere på Sorbonne, ligesom hendes søster Bronia, og derfor arbejder hun i et par år som manuduktør og privatlærer i Polen for at tjene penge og hjælpe søsteren i Frankrig. Til trods for sin karriereorienterede målrettethed og stædighed, skildres hun som en følsom kvinde, der er parat til at give afkald på karrieren for at være sammen med sin elskede, Casimir. Forholdet med Casimir viser sig oven i købet til at være en kilde til ydmygelse for hende, fordi den unge mand ikke er i stand til at opgive sin familie og formue for Maries skyld. Maries moderne meninger mht. kvinderollen i ægteskabet er imidlertid skildret som "medskyldige" i parrets endelige brud. Dalager tillader ikke sin hovedperson at

udtrykke hendes meninger direkte, men gør det ved brug af en diskussion om Shakespeares *Othello*, som Marie og Casimir ser i teatret:

- For pokker! Hvilken slags person var den "søde Desdemona", som lod sig slå i ansigtet uden at protestere! Det er noget, et dumt lam gør!

- Men kære Marie, siger Casimir, - en elsket hustru kan bære mere end det, hvis det er, hvad der skal til for at berolige hendes mand... (Dalager 2012:121)

Maries modvilje mod at underordne sig manden, samt hendes stolthed og selvstændighed bidrager til parrets opbrud. Det er dog værd at bemærke, at romanens hovedperson fastholder en naiv idealisme (eller tværtimod, et moderne perspektiv) i sin betragtning af kønnenes ligestilling. Efter hun bliver optaget på Sorbonne som en af de få kvindelige studenter, drøfter hun sin situation med to polske kollegaer, Kraskowska og Dydynska, som begge er bevidste om kvindernes upriviligerede stilling på Sorbonne (og i videnskabens verden):

[Kraskowska] - Jamen, jeg er stadig kun nogle hundrede ud af 12.000 og hvor mange kvinder har du set til dine forelæsninger?

[Marie] - To eller tre måske.

- Der ka' du se!

- *Jeg tænker ikke på, om der er mange kvinder eller mænd.* (Dalager 2012:136, min fremhævelse)

Senere i teksten gentager hun næsten de samme ord: "Jeg tænker ikke i kvinder og mænd, når jeg er på Sorbonne" (Dalager 2012:152). Gennem samtidens briller, som biografen anvender i skildringen af Marie Sklodowska-Curie, kan ses det moderne menneskes længsler og drømme om udslettelsen af alle mellemmenneskelige grænser.

Det moderne perspektiv gør sig også gældende i den kvindelige forskers forhold med Pierre Curie, som Dalagers romanbiografi beskriver som en indbyrdes fascination mellem to videnskabsfolk. Marie er i tvivl om hun virkelig er forelsket i Pierre og stiller sig selv spørgsmålet: "Er det hans hjerne og sind, hun er forelsket i, eller er det ham?" (Dalager 2012:193). Den tilbagevendende tanke om, at ægteskabet med Curie for evigt skal adskille hende fra fædrelandet hjælper ikke i etableringen af en stabil identitetsfølelse.

Som sagt holder romanens fortæller hele værket igennem sig tæt på hovedpersonen, så Marie og Pierre Curies ægteskab ses også "indefra". Her er den moderne indfaldsvinkel og *forfatterens historicitet* yderst tydelig, for problemerne, som Marie oplever, er mere karakteristiske for kvinder i Dalagers samtid end i hovedpersonens. Læseren er vidne til hovedpersonens forsøg på at være en mønstergyldig mor og kone uden samtidig at forsømme arbejdet, selv om hun til tider er ved at falde om af træthed:

Om dagen arbejder hun på sine undersøgelser af især ståls magnetisering (...). Den overbærende, men distræte Pierre lægger ikke mærke til alle de øvrige kvindeopgaver, hun tager på sig: Om morgenen går hun på markedet og køber ind, hun reder seng, fejer gulv, skræller og renser de grøntsager de skal have til frokost, og selvom der hver dag en time kommer en kvinde og gør det tungeste arbejde (...), står hun (...) for yderligere madlavning og husholdning, tøjvask og istandsættelse af sit eget og Pierres tøj. (Dalager 2012:201)

Marie lider også af dårlig samvittighed over den manglende tid til barnet, og til sidst gennemgår hun en krise på grund af overanstrengelsen: "Hun har ikke kræfterne, hun kan ikke klare både arbejdet, barnet og hjemmet" (Dalager 2012:222). Først da Pierres far flytter ind for at tage sig af den lille Irene, løser problemet sig. Det er bemærkelsesværdigt, at Marie aldrig overvejer at opgive sin karriere for familiens skyld; heller ikke hendes mand forlanger det af hende. Deres ægteskab baserer sig på partnerskab og lighed, hvilket adskiller sig markant fra det almindelige ægteskabsmønster fra dengang. Sådant et moderne forhold kræver omdefinering af familie- og kønsroller og etablering af en ny kvindeidentitet. Biografiromanen skildrer Maries tøven og usikkerhed mht. den nye livsmodel, hvor begge forældre arbejder, men også hendes målbevidsthed og mod til at opfylde sine drømme. Den "nye kvinde" er bevidst om samfundets foragt for hendes beslutninger eller i det mindste, mangel på forståelse (selv hendes kvindelige studenter i Sevres opfører sig fjendtligt over for hende som deres lærer og skriver en ondsksfuld sang om hende: "Vil hun ikke gøre sig bedre/med at lave mad til sin mand/i stedet for at tale i en lang bølge/til en klasse der i kedsomhed/ikke deres skrig kan dølge" (Dalager 2012:269), men hun henter styrke og energi indefra, for hun kan næppe leve i uoverensstemmelse med sig selv.

Frigørelsen fra det faste familiemønster bidrager til hovedpersonens ensomhed, som hun i en større grad kommer til at opleve i sin affære med den ulykkelige gifte Paul Langevin. Maries meninger om ægteskabets institution er ganske radikale; hun redegør for dem i forbindelse med Ibsens "Dukkehjem", som hun ser sammen med sin veninde, Marguerite Borel:

- Jeg er imponeret af stykkets kvindelige rolle, siger Marie livligt. – Hun lever i et dødt ægteskab og har mod til at gøre oprør.
- Og bryde et ægteskab?
- Ja. Det er en menneskeret. Hun gør alt, hvad hun kan for at komme sin mand i møde; hun drømmer om, at det "vidunderlige" skal ske, men han er blind. Man skal søge friheden, når der ikke er gensidig kærlighed. (Dalager 2012:352)

I sin affære med Paul Langevin bestemmer sig for at kæmpe for sin kærlighed og deres fælles fremtid, selv om hun er bevidst om samfundets indstilling til ægteskabsbrud og er forberedt på fordømmelse. Affæren udløser en lavine af fordomme mod hende selv, især mod hendes formodede jødiske

afstamning, hendes fremmedhed, den angiveligt ufortjente videnskabelige karriere og hendes emancipation. Paradoksalt nok er kærlighedsforholdet med Langevin blot et påskud til et angreb på ”den fremmede”, som ødelægger den traditionelle franske familie. Pressens aggression mod hende rammer også hendes videnskabelige præstationer, hvilket hun ikke kan begribe, for hun adskiller det private fra det professionelle. Vedvarende stress og ydmygelse undergraver dog ikke Maries idealistiske forhold til hendes og Pauls kærlighed. Romanen skildrer hende som et dybt lidenskabeligt og målrettet menneske, som er parat til at ofre meget for at være sammen med den elskede. Omsider skal hun opgive deres forhold, for Paul viser sig at være for svag og vender tilbage til sin kone på grund af pres fra omgivelserne. Men Maries engagement i affæren gør hende (og læseren) bevidst om hendes følelsesmæssige potentiale og indre styrke, men på den anden side bidrager det til hendes videre fremmedgørelse over for samfundet, hun lever i. Hendes kvindelige identitet kommer fra da af til at begrænse sig til moderrollen, og senere også til bedstemorrollen.

Opsummerende kan man sige, at hovedpersonens kvindespecifikke identitet formidlet i *Det blå lys* er forbundet med en pinefuld proces af forkastelsen af det traditionelle kvindemønster og en ustandselig kamp for selvstændighed, anerkendelse og respekt for ens valg. Kvinden skildret i Stig Dalagers roman er en avantgardistisk figur i sin tid, men en ret genkendelig og moderne i fortællerens samtid. Hendes problemer med at have det bedste af alle verdener (hjemmet, kærligheden, karrieren, egen tilfredsstillelse) er med til at etablere en ny kvindelig identitet, som ikke går på kompromis og skal derfor betale en stor pris i form af ensomhed, fremmedgørelse og mangel på accept.

3.3 DEN PROFESSIONELLE IDENTITET

Den professionelle karriere er en af de vigtigste faktorer, der påvirker identitetsdannelse, ikke mindst hos de store personligheder som Marie Sklodowska-Curie, hvis revolutionære opdagelser har bidraget til flere videnskabelige gennembrud. I *Det blå lys* er den biograferedes professionelle identitet uadskilleligt forbundet med de to førnævnte aspekter af hendes identitet, for den nutidige fortællers briller henleder læserens opmærksomhed på de stadig aktuelle problemer med diskrimination af kvinder på arbejdet, selv om problemet naturligvis var mere tilspidset i Marie Curies levetid end i dag.

Set fra det i romanen anlagte perspektiv er hovedpersonens liv fra starten betinget af det professionelle kald. Man kan sige, at Stig Dalagers fortolkning af Marie Sklodowska-Curies levned præges af et kausalt tankemønster, som aldrig mister det endelige formål af sigte og lader andre livsaspekter træde en

smule i baggrunden. Med andre ord er romanbiografiens læser altid bevidst om, at han/hun er ved at læse en historie om et liv af en stor kvindelig forsker. Videnskaben og trangen til forskning udgør den styrende kraft i protagonistens virke. Maries identitet som forsker og videnskabskvinde spirer allerede frem i hendes ungdom, da hun for første gang befinder sig i et laboratorium. Romanen, som ellers formidler et irreligiøst syn på den biograferede, skildrer hovedpersonens oplevelser i laboratoriet på en nærmest metafysisk vis: "Porten til Det Flyvende Universitet åbner sig igen for hende og *som ved et mirakel* også dørene til et laboratorium" (Dalager 2012:117, min fremhævelse). Fra da af lader Marie sig opsluge af forskningens lidenskab og "religion". Man kan bl.a. læse, at "en forunderlig materie fylder hende *med fryd*", "hemmeligheder *åbenbarer sig*", "hun har svært ved at sove af ophidselse (...), der ligner *forelskelse eller fortabelse* i musik" eller at hun er "en slags *alkymist*" (Dalager 2012:118, mine fremhævelser). Fremstillingen af Maries rene begejstring for det videnskabelige arbejde forbliver konsekvent i hele romanen. Videnskaben skildres som en kilde til en dyb menneskelig tilfredsstillelse og uselvisk glæde, der aldrig forbindes med materiel nytte og dermed erobrer en nærmest guddommelig, religiøs status. Videnskabens "guddommeliggørelse" formidler et moderne livssyn, hvor det åndelige og metafysiske er blevet erstattet af det materielle. Men som det fremgår af romanens perspektiv skal Marie som videnskabens tilbeder betale en stor pris for dens dyrkelse. For det første er hendes vej til forskningen, opdagelserne og de to nobelpriser yderst vanskelig, først og fremmest på grund af hendes køn og fordommene omkring en kvindelig forsker. For det andet indbefatter hendes opofrelse til videnskaben også fysiske skader og smerter forbundet med radioaktiviteten. Desuden oplever hun en række ydmygelser, da hendes affære med Paul Langevin omtales i detaljer i pressen, som tilsigtet fortier hendes anden nobelpris. Ikke desto mindre lader hun sig aldrig forhindre i at dyrke videnskaben, der ikke blot er hendes livskald, men selve kernen i hendes tilværelse, dens uadskillelige del og "det blå lys". Stig Dalagers biografi formidler et yderst ekstremt syn på den professionelle identitets endelige etablering; romanens hovedperson erobrer den først og oplever den til fulde efter at hun har givet afkald på de to øvrige aspekter af sin identitet. Opgivelsen af det erotiske i hendes liv og den nationale hjemløshed, hun oplever, er paradoksalt med til at forstærke hendes selvsikkerhed og selvværd forbundet med karrieren. Det manifesterer sig tydeligt under Maries nobelpristale i Stockholm:

Men som hun står der på talerstolen i sin enkle, mørke kjole i Koncertsalen i Stockholm og kigger ud over forsamlingen af festklædte og smykkebesatte med et manuskript, der er forberedt under den massive og undertiden hadefulde kampagne imod hende i Paris som "den fremmede", "polakken" eller "jøden", der som blot er et vedhæng har usurperet sin

mand og andre mænd i fransk videnskab for at vinde berømmelse, vibrerer hendes stemme af en slags trods: Jeg gjorde det, jeg opdagede, jeg fandt ud af. (Dalager 2012:526)

Slutresultatet, dvs. hovedpersonens etablerede, stærke karrieremæssige identitetsfølelse bidrager til opløsningen af hendes kvindeidentitet og nationale identitet, og dermed viderebringer fremmedgørelse og ensomhed, som Marie Curie forsoner sig med. Forfatterens "private mytologi" gør sig synlig i fremhævelsen af videnskabens vægt, som i forfatterens samtid og kulturkreds spiller en mere væsentlig rolle end religion. Her kommer også det universelle til orde, der accentuerer individets livsvalg og respekterer dem, uanset konsekvenser og omgivelsernes mening.

SAMMENFATNING

Stig Dalagers romanbiografi om Marie Curie forsøger at forbinde det individuelle med det universelle og eviggyldige ved at skildre en historisk persons levned således, at det synes meget tæt og genkendeligt for samtidens publikum. Dette grebs anvendelse kan fortolkes i overensstemmelse med Hayden Whites påstand om de historiske narrationers fabularisering. Ifølge White er "historisk narration ikke blot begivenhedernes *genfrembringelse*, men også *et kompleks af symboler*"⁸ (White 1978:88). Værkets overordnede problemstilling er hovedpersonens identitet, hvis tilværelse betragtes mere som en opgave end en på forhånd givet egenskab. Identiteten gennemgår en række transformationer på de tre planer, som Stig Dalager accentuerer, nemlig på det nationale, kvindespecifikke og karrieremæssige. Analysen af denne proces viser, at identitetens etablering bygger på forkastelsen af de traditionelle tankemønstres slagte veje og kræver mod til at lade sig fare vild i det ukendte for at opdage det usædvanlige. Med andre ord, for at etablere sin egentlige identitet skal hovedpersonen befri sig fra den påduttede (af nationaliteten, samfundet, kønnet, egne tilvænninger), frigøre sig fra den og give afkald på nogle af dens aspekter. Resultatet er uklart, ustabil og misvisende, men måske er det netop sagens kerne: At nå målet er på forhånd dødsdømt. I denne henseende er romanbiografiens udtryk yderst postmodernistisk, for den skildrer ikke et oprør mod den forgæves søgen, men forsoning med den.

LITTERATUR

Bauman, Zygmunt. 1996. From Pilgrim to Tourist. I: Hall, Stuart & Paul du Gay (eds.). *Questions of Cultural Identity*. London: Sage Publications Ltd. s. 18-36.

⁸ "(...)a historical narrative is not only a *reproduction* of the events reported in it, but also a *complex of symbols* (...)"

- Buchholtz, Mirosława. 2011. *Henry James i sztuka auto/biografii*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Dalager, Stig. 2012. *Det blå lys*. København: Lindhardt og Ringhof.
- Fibiger, Johannes & Gerd Lütken. 2013. Aarhus: Systime.
- Handesten, Lars. 2010. 00'ernes danske prosa. *Passage*, nr. 63, s.7-24.<http://www.forfatterweb.dk/oversigt/dalager-stig>, (adgang d. 28.03.2014).
- Richard, Anne Birgitte. Liv og værk – den litteraturhistoriske biografi. I: Jensen, Bernard Eric & Anne Birgitte Richard. *Livet fortalt*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. s. 9-97.
- White, Hayden. 1978. Historical Text as Literary Artifact. I: White, Hayden. *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press. s. 81-100.

Joanna Cymbrykiewicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Katedra Skandynawistyki
Collegium Novum
al. Niepodległości 4
61-874 Poznań
Poland

joac@amu.edu.pl